

УДК 316.65+659

Савінова Наталія Андріївна

ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ПИТАННЯ ЗУМОВЛЕНОСТІ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Розвиток інформаційного суспільства поряд із безліччю здобутків і привілеїв призвів до збільшення суспільно небезпечних проявів. Серед них одну з найгостріших проблем національного масштабу становить інформаційна експансія. Експансія (лат. *expansio* - розширення) означає поширення (кордонів, впливів тощо) [1, с. 799], відповідно, експансія, спрямована на опанування інформаційним простором, полягає у захопленні з метою подальшого використання на свою користь саме інформаційного простору певної держави. Отже, інформаційна експансія як суспільно небезпечне діяння у кримінально-правовому (КП) розумінні - умисне захоплення із метою подальшого використання на свою користь інформаційного простору, або значного сегменту інформаційного простору певної держави, або групи держав.

Інформаційна експансія створює ґрунт для подальших психологічних способів впливу на свідомість у процесі спілкування, а такі впливи особливо актуалізуються в інформаційному суспільстві через можливість їх здійснення дистанційних та масових комунікацій, унаслідок чого впливи можуть направлятися на свідомість необмеженої у кількості аудиторії (за допомогою ЗМІ, мережі Інтернет, телекомунікаційних засобів).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найнебезпечнішу групу загроз, що полягають у спрямованому здійсненні психологічних способів впливу на свідомість певного індивіда чи групи на користь іншого суб'єкта,

іншої групи, держави чи міждержавного об'єднання, становлять "інформаційні війни", під якими розуміються агресивні дії в інформаційному просторі [2, с. 71; 3, с. 348], які здійснюються шляхом психологічних впливів на свідомість. П.С.Прибутко та І.Б.Лук'янець характеризують інформаційну війну як комплекс заходів і операцій, що проводяться у конфліктних ситуаціях, у яких інформація є водночас і зброєю, і ресурсом, і метою [4, с. 20].

Метою статті є обґрунтування необхідності кримінально-правового забезпечення безпеки основних ресурсів держави та її населення від інформаційних впливів.

Виклад основного матеріалу. Інформаційні війни можуть створювати загрозу суспільним інтересам, починаючи від суверенітету держав, інформаційний простір яких не убезпечений належним чином, вони відрізняються від можливих мілітаристичних війн, але можуть бути елементами стратегії останніх. Як стратегії мілітаристичних війн застосовуються інформаційні війни, кібернетична інтервенція. Наприклад, початок війни між РФ та Грузією в Абхазії, на початку якої у Грузії та Україні на російських ЗМІ, що ретранслюються у Грузії та Україні, велася відверта інформаційна війна, а російські хакери у той же час спрямовували атаки на web-сайти грузинських державних установ. Одночасно, трансляція подій війни ЗМІ Грузії умисно блокувалася [5, с. 36.] Отже, очевидним є визначення свідомості індивіда чи групи як остаточного об'єкта спрямування

інформаційної атаки, елемента інформаційної війни.

Інформаційні війни становлять найнебезпечніший вид інформаційної експансії, яка характеризується відчутною агресією, спрямованістю якої очевидна. Водночас інформаційні війни мають певні ознаки й інтервенції, адже вони мають агресивний характер. При цьому, інформаційні війни полягають здебільшого не в агресивному спонтанному захопленні інформаційного простору, або впливі на певні системи інформаційної інфраструктури держави, вони спрямовані на свідомість населення держав, або певної групи, зокрема населення міждержавних об'єднань.

Інформаційні війни не слід плутати з інформаційними впливами, які можуть здійснюватися на всі види носіїв інформації, зокрема на свідомість [4, с. 30]. Інформаційні війни здійснюються шляхом реалізації психологічних засобів впливу: зараження, навіювання, наслідування, моди, створення та поширення паніки та чуток. У світі уже є досвід розробок і кібернетичних психологічних впливів на свідомість [6, с. 83] - "психотронна зброя", яка заснована на тих самих способах впливу на свідомість у процесі спілкування з різницею у способі здійснення комунікації, через комп'ютерні системи.

Здебільшого, сучасні інформаційні війни спрямовуються проти інших держав, міждержавних об'єднань у міжнародній політиці, але у країнах із невирішеними внутрішньополітичними проблемами вони можуть застосовуватися і на "внутрішньому полі", бути спрямовані на перекручення свідомості населення із метою зміни відношення до певного політичного лідера, або певної політичної сили чи ідеології.

Як зазначають дослідники інформаційних впливів у процесі військових конфліктів П.С.Прибутко та І.Б.Лук'янець [4, с. 31], посилаючись на думку Дж.Штейна, Р.Шифранського, О.Йенсена (університет ВПС США, Максвел, штат Алабама), котрі вважають зброю і мету інформаційної війни - отримання інформації та знань. Це свідчить про те, що у контексті розвитку інформаційного суспільства, знання, поряд із інформацією та ІКТ, можуть оцінюватися

агресором як предмет і знаряддя вчинення агресії. Водночас знання, які належать іншим державам, як різновид інформації у веденні раніше відомих війн були предметом шпіонажу, використовувалися безпосередньо при розробці зброї та тактико-стратегічних заходів мілітаристичних війн.

Зважаючи на переорієнтацію сучасних інформаційних війн на знання та інформацію як предмети (цілі) та використання їх як знарядь війни, можемо на сьогодні констатувати, що внаслідок трансформації цінностей соціально-економічних відносин відбулася також трансформація орієнтації військової агресії на відповідні цінності - інформацію, знання та ІКТ, які використовуються як знаряддя та предмети спрямування сучасних інформаційних війн.

З огляду на медіа-впливи (впливи ЗМІ на свідомість людини) як найпоширеніший сьогодні вид масових впливів на свідомість, слід звернути увагу на те, що подібні впливи на свідомість населення є, наприклад, першим і найпоширенішим засобом інформаційно-психологічного впливу при веденні підготовки та проведення інформаційних війн, яким забезпечується застосування основних способів її ведення - інформування, дезінформування, маніпулювання, поширення чуток і міфів [4, с. 42, 46].

Як доводять Дж.Брайант та С.Сузан, різного роду медіа впливи мають неоднаковий вплив на свідомість людини, навіть за характером інформації, що подається медіа платформою через неоднакове ставлення людей до інформації різного роду. Такі впливи вивчаються як окремі напрями і поділяються відповідно на впливи: медіа-насилення, сексуально відвертого медіа-змісту, новин, інформаційних компаній, реклами, політичної пропаганди, розважальної медіа-продукції. Деякі вивчаються і фіксуються із метою мінімізації впливу на психічне та фізичне здоров'я людини [7].

Незалежно від характеру ЗМІ (друковані ЗМІ або ЗМІ мовлення), масова комунікація, що передається ними, здійснює певний вплив на свідомість аудиторії. Як вже зазначалося, у разі наміру вплинути на свідомість аудиторії, медіа-платформи можуть вживати

заходів, що призводять до зараження, навіювання, наслідування, паніки тощо [8, с. 107].

Ці способи впливів на свідомість, які належать до зброї психологічних атак в інформаційно-психологічних війнах, що сьогодні використовуються арміями розвинених країн світу, передусім стосовно населення країн, на які здійснюється мілітаристичний наступ [4, с. 46], фактично ідентичні способам впливу реклами, політичної пропаганди та способам проведення активних інформаційних компаній [7].

Інформаційний вплив на свідомість під час ведення інформаційних війн потребує окремого підходу КП політики. Чинний КК України не містить норм відповідальності за злочини, предметом або об'єктом яких є свідомість людини. Водночас як теоретично, так і практично це питання, на думку автора, має перебувати у сфері військових наук.

Факт спрямування військових інформаційно-психологічних атак на населення підтверджується військовими фахівцями [9, с. 22; 10, с. 15], які визначають інформаційну загрозу як інформаційний вплив (внутрішній і зовнішній), при якому створюється потенційна чи актуальна (реальна) небезпечність зміни напряму або темпів прогресивного розвитку країни, суспільства й індивідів; небезпека завдання шкоди життєво важливим інтересам особистості, суспільства та країни через інформаційний вплив на свідомість, підсвідомість, інформаційні ресурси, інфосферу машинно-технічних систем та на інші об'єкти інформаційної інфраструктури країни [4, с. 11-12].

Впливи на свідомість у військовій науці характеризуються як інформаційно-психологічні впливи - впливи словом, інформацією; поділяються на психогенний, психотропний (парапсихологічний) та психоаналітичний (психокорекційний) впливи [4, с. 38-39]. Очевидно, що такі види впливу є небезпечними не лише для свідомості самої особи, яка зазнає впливу, а й для суспільних відносин у яких вона бере участь.

Отже, зазначимо, інформаційні війни можуть вестися шляхом здійснення певного виду інформаційних впливів, які поділяються на: психогенний, психотропний, психоаналі-

тичний, кожний із яких характеризується особливостями впливу на свідомість, і не однаковою суспільною небезпечністю.

Суспільна небезпечність застосування заходів психологічних впливів через ЗМІ в ІС підвищує суспільну небезпечність вчинення таких впливів через їх масовість і ураження психіки великої кількості осіб, що зумовлює потребу їх криміналізації в ІС.

Прикладом більш точного нанесення удару засобами інформаційного впливу є застосування останніх щодо керівництва держави, проти якої ведеться інформаційна війна. Так, П.С.Прибутько і І.Б.Лук'янець зазначають, що найбільш уразливим об'єктом інформаційного впливу є керівництво держави ("обезголовлення" противника), яке на інформаційному рівні здійснюється шляхом знищення засобів зв'язку, управління та контролю [4, с. 30].

Так, через розмитість кордонів, простий доступ до інформаційної інфраструктури, можливість керування інформацією на будь-якій відстані, обмеженість інформації щодо реальних та потенційних загроз та складність оперативного запобігання інформаційного впливу [4, с. 36-37], можливість здійснення інформаційної атаки сьогодні надто висока.

У разі активних агресивних проявів серед населення як наслідків застосування вказаних засобів психологічного впливу можуть мати місце суспільно небезпечні наслідки у вигляді масової паніки, масової агресії, неадекватних дій відносно певних груп населення, етнічних груп або влади тощо.

Хоча чинний КК України передбачає кримінальну відповідальність за насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу (ст. 109), посягання на територіальну цілісність (ст. 110), порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії (ст. 161), публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258-2), заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (ст. 295), впливи на свідомість з цією метою не криміналізовані: вони фактично "випадають" з поля зору законодавця.

Водночас саме шляхом здійснення впливів на свідомість сьогодні можливе втягнення

населення у вчинення подібних злочинів, зокрема втягнення у сепаратистські рухи, екстремістські та релігійні секти. Ці дії перебувають поза дією закону про кримінальну відповідальність.

З огляду на викладене можна дійти таких **висновків**. В умовах розвитку ІС і політичного протистояння в сучасному світі необхідно передбачати необхідність кримінально-

правового забезпечення безпеки основних ресурсів держави та її населення від інформаційних впливів, які містять ознаки підготовки до інформаційних війн, а також від самих інформаційних війн політичного, економічного, соціального характеру та інших немілітаристичних та мілітаристичних втручань в інформаційний простір держави.

Список використаних джерел

1. Словарь иностранных слов / под ред. И.В.Лехина и Ф.Н.Петрова. - 4-ое изд., перераб. - М. : Государственное изд-во иностранных и национальных словарей, 1954. - 856 с.
2. Тэтчер М. Искусство управления государством. Стратегии для меняющегося мира / М.Тэтчер ; пер. с англ. - М. : Альпина Паблишер, 2003. - 504 с.
3. Політологічний словник : навч. посіб. / за ред. М.Ф.Головатого та О.В.Антонюка. - К.: МАУП, 205.-792 с.
4. Прибутько П.С. Інформаційні впливи: роль у суспільстві та сучасних воєнних конфліктах / П.С.Прибутько, І.Б.Лук'янець. - К. : Вид. Паливода А.В., 2007. - 252 с. - Бібліогр.: С. 230-245.
5. Беркут А. Інформаційний простір України окуповано / А.Беркут // Україна. - 2008. - № 9. - С. 36-37.
6. Степанов О.А. Развитие информационно-электронных систем как объект правового анализа в условиях нарастания угрозы кибертерроризма / О.А.Степанов // Государство и право. - 2008. - № 8. - С. 82-85.
7. Брайант Дж. Основы воздействия СМИ / Дж. Брайант, С.Томпсон ; пер. с англ. - М.: Издательский дом "Вильямс", 2004. - 432 с.
8. Корнев М.Н. Социальная психология : підруч. / М.Н.Корнев, А.Б.Коваленко. - К., 1995. - 304 с.
9. Завадский И.И. Информационная война - что это такое? / И.И.Завадский // Конфидент. - 1996.-С. 22-24.
10. Гулин В.П. О новой концепции войны / В.П.Гулин // Военная мысль. - 1997. - № 2. - С. 13-17.

Аннотация: Стаття посвящается проблеме необходимости уголовно-правового противодействия общественно-опасным деяниям, которые создают почву, или непосредственно является составляющими или комплексными действиями по развязыванию и ведению информационных войн в информационном обществе.

Ключевые слова: информационная экспансия, информационная война, посягательство на инфраструктуру, криминально-правовое обеспечение развития информационного общества, безопасность информационного пространства, воздействие на сознание.

Abstract: The article is dedicated to the issue of necessary penal combating socially dangerous acts which set the stage, or are directly components of the complex actions towards the outbreak and conduct of information warfare in the information society.

Key words: information expansion, information warfare, attacks on infrastructure, criminal and legal support for the development of information society, information space security, the impact on the consciousness.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА

ЛЮДИНИ, СУСПІЛЬСТВА, ДЕРЖАВИ

Науково-практичний журнал

№ 1 (8) 2012

NATIONAL ACADEMY OF THE SECURITY SERVICE OF UKRAINE

INFORMATION SECURITY

OF THE PERSON, SOCIETY AND STATE

Scientific Journal

№ 1 (8) 2012

Засновник і видавець

Національна академія
Служби безпеки України

Founder and Publisher

National Academy
of the Security Service of Ukraine

Адреса редакції

Національна академія
Служби безпеки України
03022, Київ, вул. Трутенка, 22
телефон: (044) 527-75-14
e-mail: inf_sec@ukr.net

Editorial office address

National Academy
of the Security Service of Ukraine
03022, Kyiv, Trutenko St., 22
Telephone number: (044) 527-75-14
e-mail: inf_sec@ukr.net

Журнал зареєстровано
в Міністерстві юстиції України
(свідоцтво КВ № 14785-3756Р)

The journal is registered
in the Ministry of Justice of Ukraine
(Certificate KB № 14785-3756P)

Журнал видається українською, російською та
англійською мовами

The journal is published in Ukrainian, Russian
and English

Журнал виходить 3 рази на рік

The journal is issued 3 times a year

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Національної академії
Служби безпеки України
(протокол № 9 від 29 березня 2012 р.)*

*Recommended to printing
by the Academic Council of the National Academy
of the Security Service of Ukraine
(Record № 9, March 29, 2012)*

Журнал включено до переліку наукових фахових
видань України, в яких можуть публікуватися
результати дисертаційних робіт на здобуття
наукових ступенів доктора і кандидата наук за
спеціальностями "юридичні науки" (*постанова
Президії ВАК України від 26 травня 2010 року N21-05/4*),
"технічні науки" (*постанова Президії ВАК України
від 22 квітня 2011 року № 12-08/4-3*)

The journal was included into the Ukrainian list of
specialized scientific publications which are authorized
to publish the results of dissertations for doctoral degree
in law sciences (*resolution of the Presidium
of the Supreme Certification Commission of Ukraine
issued on May 26, 2010 № 1-05/4*), engineering sciences
(*resolution of the Presidium of the Supreme certification
Commission of Ukraine issued on April 22, 2011 № 12-08/4-3*)

У використанні матеріалів посилання на журнал
"Інформаційна безпека людини, суспільства,
держави" обов'язкове

References to the information
published in the journal "Information Security
of the Person, Society and State" are mandatory

Редакція може не поділяти думок авторів.
Відповідальність за зміст поданих матеріалів
несуть автори

The editorial board may not share the ideas of the
authors. The responsibility for the contents of the
materials is laid on the authors